

"NEPARTINĖ RELIGIJOTYRA"... AR JI ĮMANOMA?

Lietuvoje pagaliau pradėta kalbėti apie religijotyra kaip specifinę discipliną, ir tai nemaža dalimi "Naujojo židinio" nuopelnas. Joks kitas žurnalas neturi panašaus skyriaus. Tik čia galima rasti ir paskaitomų religijotyrynių tekstų. Lietuviškųjų autorių - dažniausiai kolega Gintaras Beresnevičius. Sveikintina, kad savo tyrinėjimus jis pradeda nuo fundamentalių klausimų - šventybės fenomeno¹ ir religijos apibrėžimo problemos².

Tačiau jo pateiktasis religijos apibrėžimas, manau, prašosi komentaro, juolab kad pats autorius teigia, jog tokio apibrėžimo paieškos kaip tam tikra mąstymo apie religiją forma negali "užsibaigti" ir pasiekti galutinio tikslo.

Su tuo visiškai sutinku. Tačiau Beresnevičiaus definicija ("religija - tai santykiu su šventybe paremta orientavimosi sistema"), mano galva, yra ne tik operacionalistinė, kaip "Šiaurės Atėnuose" teigia Tomas Augulis³, bet ir pernelyg "pritempta".

Akivaizdu, kad Beresnevičius siekė tam tikro kompromiso tarp Burkhardo Gladigowo (religija - tai ypatinga kultūriškai specifinė aiškinimo ar simbolių sistema, t.y. savotiška komunikacijos sistema), Jacques Waardenburgo (religija yra tam tikra orientavimosi sistema) ir nuo Rudolfo Otto prasidedančios tradicijos (religiją apibrėžiančios kaip ypatingą ir neredukuojamą reiškinį, kurį nusakyti įmanoma tik per specifinę šventybės kategoriją).

Jau vien dėl to Beresnevičiaus siūlomas apibrėžimas yra eklektiškas, nors

Šiame skyriuje spausdinamų tekstų neredaguojame ir honorarų už juos nemokame. - Red.

iš pirmo žvilgsnio to nejusti. Atrodo, autoriui daugiau rūpi "sutaikyti" skirtingas religijotyros sroves, o ne atskleisti religijos esmę. Juolab nesuprantama, kodėl jis ignoruoja žinomąjį Gustavo Menschingo apibrėžimą, nors straipsnio apie religiją fone pastarasis aiškiai šmėkščioja. Prie kavos puodelio Beresnevičius yra aiškinęs, jog Menschingo apibrėžimo vartojimas savo ruožtu galės susilaukti priekaištų dėl definicijos "teologizmo". Vokietijoje tas pats Gladigowas ir jo mokyklos žmonės (visų pirma Hartmuthas Zinseris) Menschingo apibrėžimą yra puolę dėl pernelyg "metafizinės" ir "romantiškos" pakraipos. Tačiau leisčiau sau paklausti, ar "religija kaip santykiu su šventybe paremta orientavimosi sistema" yra toks jau racionalus ir priekaištų *a priori* išvengias apibrėžimas? Ir ar galima sutaikyti nesutaikomus dalykus, t.y. absoliučiai redukcionalistinę Gladigowo nuostatą ir Otto šventybės idėją? Nieku būdu negalima atmesti Menschingo siūlymo tarti, kad

Religija yra išgyventas susitikimas su šventybe ir atsakomoji šventybės apibrėžto žmogaus veikla.³

Šioje definicijoje glūdi, jei norime, ir "orientavimosi sistema", ir akivaizdus (abipusis!) santykis. Kiek man žinoma, apibrėžimas įeina į daugelio Vokietijos universitetų religijotyros kursų prog-

¹ Beresnevičius G. *Šventybės fenomenas* / Naujasis židinis. - 1992. - Nr. 6. - P. 18-26.

² Tas pats. *Kas yra religija* // Ten pat. - 1992. - Nr. 10. - P. 16-25.

³ Mensching G. *Die Religion*. - Stuttgart, 1959. - S. 19: *Religion ist erlebnishafte Begegnung mit dem Heiligen und antwortendes Handeln des vom Heiligen bestimmten*

ramas, galų gale pateikiamas šešiato-mėje enciklopedijoje "Religija istorijoje ir dabartyje"⁴. Kodėl ji reikia eliminuoti iš svarstymo erdvės, taip ir lieka nesuprantama. Aš galiu suvokti, kad Beresnevičius siekė sukonstruoti tokį apibrėžimą, prie kurio negalėtų prikibti nei "racionalistai", nei "romantikai", tačiau būtent dėl to jis negali tenkinti nei vienų, nei kitų.

Visų pirma, pats Gladigowas, kurio Beresnevičius, atrodo, smarkiai baiminasi, tikrai nesutiktų su šventybės įterpimu į religijos apibrėžimą. Šis Tübingeno universiteto bendrosios religijotyros ir klasikinės filologijos profesorius, šiuo metu ištisus "racionalistinės" religijotyryniukų plejados vadovas, kritikuoja visą "šventybišką" ar "galios" sąvoką besiremiančią religijotyros tradiciją apskritai. Su ganėtina arogancija jis teigia, kad Nathanas Söderblomas, Rudolfas Otto, Gerardas van der Leeuw, Fritzas Heileris nusideda "religijotyryniu pranašavimu", ir šiems korifėjams apibūdinti pasitelkia Ugo Bianchi žodžius: esą, šie žmonės atstovauja "protestantiškai romantiškam iracionalizmui"⁵.

Suprantama, priekaištai dėl "romantizmo" šių dienų moksle skamba it galutinis ir neapskundžiamas nuosprendis. Tačiau ko taip išsigąsti? Tai juk greičiau ideologinis, o ne mokslinis kaltinimas. Nei Otto, nei Leeuwo niekas niekada nepavadins šarlatanais - jie

Menschen.

⁴ *Religion in der Geschichte und Gegenwart*. - Tübingen, 1986. - 3. Aufl.

⁵ Gladigow B. *Religionsgeschichte des Gegenstandes - Gegenstände der Religionsgeschichte* // Zinser H. [Hg.] *Religionswissenschaft: Eine Einführung*. - Berlin, 1988. - S. 6-37; S. 7.

remiasi didžiuliu medžiagos sluoksniu, tvarkomu pagal verifikuojamos metodologijos principus. Be to, Gladigowo kaltinimai nėra pernelyg įtikinami; jis teigia, kad "šventybės kategorija orientuojama į žydiškas-krikščioniškas sąvokas ir transcendentalines-filosofines premisas", t.y. esanti netinkama kitoms religijoms⁶, nors Otto aiškiai parodo šventybės fenomeno raišką ne tik, tarkime, hinduizmo, bet ir izoliuotų tautų religijų tradicijoje, o Beresnevičius randa *numinosum* fenomenų lietuvių sakmėse. Tačiau Gladigowo apriorinis griežtumas suardo visus "sutaikymo" ar "susitaikymo" siekius, kurių Beresnevičius ieško savo apibrėžimu. "Šventybės" kategorijos vartojimas atitinkamoje definicijoje automatiškai pastarąją išsivedžia anapus racionalistinės tradicijos erdvės. Beresnevičius, viena vertus, ne-

abejotinai linkstąs į religijos fenomenologiją, antra vertus, mėginantis išvengti eventualių priekaištų iš racionalistų ir redukcionistų, nepaiso, kad pastarieji religijos fenomenologiją aiškina kaip "religijotyros sritį, kurioje dominuoja teologija"⁷. Taigi mėginimai "taikytis" su racionalistine pakraipa šiuolaikinėje religijotyroje iš anksto pasmerkti. Trumpai tariant, skirtingų religijotyros mokyklų siūlomų apibrėžimų subendravardiklinimas bei "objektyvumo" siekis yra neįmanomas. "Nepartinė religijotyra" negalima. Išskirti virš kelių tarpusavyje besikertančių srovių ir pateikti jas visas "sutaikantį" religijos apibrėžimą yra pernelyg romantiškas siekinys, ir Beresnevičius, bėgdamas nuo eventualaus kaltinimo romantizmu, įkliūva į savo paties paspėstas pinkles.

Neturiu universalaus recepto, kaip tokių pinklių išvengti. Matyt, religijotyra šiuo metu įmanoma tik kaip religijų istorija, religijos fenomenologija, religijų psichologija ir pan. Mėginimas išskirti "virš" šių disciplinų ir užsiimti "grynąja" religijotyra neturi perspektyvos. Paprasčiausias šventybės kategorijos vartojimas veda į religijos fenomenologijos sritį su visais jai būdingais privalumais ir trūkumais. Nutarus kalbėti apie religiją kaip šventybišką reiškinį, nėra prasmės išsisukinėti ir dėti pastangas, kad ir avis būtų sveika, ir vilkas sotus. Beresnevičiaus siūlomas apibrėžimas mūsų dienomis galimas, tačiau kaip gana dirbtinis ilgai neišsilaikys, ir jį pakeis arba fenomenologinis apibrėžimas, arba, kitais atvejais, atvirai redukcionistiniai ir/arba racionalistiniai apibrėžimai. Jų sutaikymas, nors iš pirmo žvilgsnio girtinas, nerealus.

⁶ *Ibid.*, S. 9.

⁷ *Ibid.*, S. 10 etc.